

Stanisław Liszewski

PRZESTRZEŃ TURYSTYCZNA

L'ESPACE TOURISTIQUE

TOURIST SPACE

Po krótkiej prezentacji poglądów na temat pojmowania przestrzeni w naukach geograficznych, podjęto próbę zdefiniowania przestrzeni turystycznej traktując ją jako podstawowy przedmiot badań geografii turystyki. W dalszej części artykułu, w oparciu o kryteria funkcjonalne, wydzielono pięć typów przestrzeni turystycznej, przestrzeń: eksploracji, penetracji, asymilacji, kolonizacji i urbanizacji turystycznej, a następnie dokonano ich charakterystyki.

1. WPROWADZENIE

Gwałtowny rozwój turystyki, która w końcu XX w. jest nie tylko zjawiskiem przyjemnościowo-rekreacyjnym, ale również wielkim, a niektórzy twierdzą, że największym „przemysłem” świata, zmusza badaczy do ciągłej weryfikacji i uściślenia pojęć i terminów oraz doskonalenia metod badawczych. „Turystyfikacja” jest zdaniem licznych autorów (P r z e c ł a w s k i 1994), kolejną epoką po industrializacji i urbanizacji, oraz „kulturze masowej” i „informatyce”, w cywilizacyjnym rozwoju współczesnego świata. Nie ulega już dziś najmniejszej wątpliwości, że zjawisko nazywane umownie, ale dość powszechnie turystyką ma charakter bardzo złożony; dotyczy ono bowiem różnych aspektów ruchliwości przestrzennej współczesnego człowieka. Sądzić należy, że to właśnie złożoność omawianego zjawiska jest podstawową trudnością w wykreowaniu samodzielnej dziedziny nauki, która przedmiotem swoich badań uczyniłaby turystykę z całą głębią i szerokością towarzyszących temu zjawisku procesów, a jej celem byłoby zbudowanie ogólnej teorii turystyki. Propozycje nazw tej nowej nauki: „turystologia”, „nauka o turystyce”, „turyzm” i inne, nie znalazły do

tej pory, nie tylko zbyt dużej liczby zwolenników, ale co ważniejsze powszechnie akceptowanej metodologii badawczej (Bartkowski 1986, Przecławski 1994).

Definiując zjawisko turystyki, którego nieodłącznym atrybutem jest przemieszczanie się człowieka w przestrzeni (ruch turystyczny), większość badaczy zwraca uwagę, że działalność turystyczna dotyczy kilku płaszczyzn z różnych sfer życia człowieka. Są to m. in. płaszczyzny: przestrzenna, gospodarcza, kulturowa, społeczna, wychowawcza, zdrowotna. Każdą z nich zajmuje się dziś inna dziedzina nauki, różne też są podstawy metodologiczne prowadzonych badań. Problematyką przestrzenną turystyki zajmuje się głównie geografia, ale także urbanistyka oraz planowanie przestrzenne, gospodarczą – nauki ekonomiczne i nauki o zarządzaniu, kulturową – socjologia i antropologia, wychowawczą – pedagogika, zdrowotną – nauki medyczne i nauki o wychowaniu fizycznym (Bartkowski 1986; Kowalewski 1977; Przecławski 1978, 1994; Skalska 1986; Winiański 1987).

Podział ten nie jest zbyt ostry, nie ma również charakteru wyczerpującego, a jedynym jego celem jest uzmysłowienie złożoności omawianego tu zjawiska, jak również usytuowanie nauk geograficznych w badaniach nad turystyką.

2. PRZESTRZEŃ W BADANIACH GEOGRAFICZNYCH

W badaniach nad turystyką, niezbywalną domeną geografów są szeroko pojęte zjawiska przestrzenne, co wynika z faktu, że przestrzeń uważana jest za główny atrybut badań geograficznych.

Sięgając do korzeni współczesnej geografii jako nauki wielu badaczy wskazuje na filozofię I. Kanta (1724–1804), którego dociekania doprowadziły m. in. do wniosku, że to właśnie przestrzeń jest syntezą koncepcji substancjalnych i relatywnych. Kantowskie rozumienie przestrzeni pozwoliło m. in. A. Hettnerowi zidentyfikować geografę jako naukę o „wypełnianiu przestrzeni”.

Nie wdając się w szczegółowe rozważania dotyczące ewolucji poglądów geografów nad pojmowaniem przestrzeni, odsyłamy zainteresowanych tym czytelników do pracy K. Dramowicza (1984), który zagadnienie to przedstawił na szerokim tle literatury światowej.

W tym miejscu zajmiemy się jedynie, i to w sposób bardzo syntetyczny prezentacją niektórych poglądów polskich geografów na temat pojmowania przestrzeni.

Niezależnie od różnic w szczegółowym definiowaniu, geografowie polscy wyróżniają pięć głównych rodzajów przestrzeni: geodezyjną, geograficzną, ekonomiczną, społeczno-ekonomiczną oraz społeczną.

Najmniej kłopotów przysparza zdefiniowanie przestrzeni geodezyjnej, pod pojęciem której rozumie się trójwymiarową przestrzeń euklidesową, będącą wzorcem rzeczywistej przestrzeni fizycznej znanej z codziennego doświadczenia.

Przestrzeń ta znajduje swoje uproszczone odzwierciedlenie w tworzonych przez geodetów planach i mapach będących osnową dla map geograficznych.

Przestrzeń geograficzna to według T. Bartkowskiego (1974) przestrzeń nie tylko mierzalna, ale posiadająca również „tworzywo” składające się z obiektów substancjalno-energetycznych, przez co obejmuje ona w zasadzie cały makrokosmos. Znacznie prościej określa tę przestrzeń S. Leszczycki (1972), który identyfikuje ją z „jakościowo zróżnicowaną powierzchnią ziemi”. Według J. Grzeszaka (1971), przestrzeń geograficzna związana jest najbardziej z typem przestrzeni geonomicznych (geometrycznych, geodezyjnych), czyli takich, które stanowią powiązania punktów, linii, powierzchni i objętości. W tym znaczeniu obejmuje ono wszystko to, co ma wymiary fizyczne. Najbardziej jednoznacznie przestrzeń geograficzną określił jednak K. Dziewoński (1988), który identyfikuje ją ze środowiskiem materialnym człowieka złożonym ze środowiska naturalnego oraz trwałego zainwestowania, określonego również jako majątek trwały, a będącego przedmiotem zagospodarowania przestrzennego.

Podsumowując te rozważania uznać można, że przestrzeń geograficzna jest przestrzenią mierzalną obejmującą elementy przyrodnicze powłoki ziemskiej tj. atmosferę, hydrosferę, biosferę i litosferę oraz trwałe zainwestowanie tej powłoki będące wynikiem działalności człowieka. Tak rozumianą przestrzeń geograficzną F. Perroux (1950) nazywa banalną, a K. Dziewoński (1967) konkretną.

W odróżnieniu od przestrzeni geograficznej, przestrzeń ekonomiczna uważana jest przez K. Dziewońskiego (1967) za abstrakcyjną i wyznaczaną przez związki ekonomiczne, które istnieją między elementami ekonomicznymi. Podobny pogląd prezentuje również F. Perroux (1950). Dla S. Leszczyckiego (1972) przestrzenią ekonomiczną jest natomiast obszar, na którym człowiek żyje i działa. Przestrzeń ta obejmuje wszystkie obszary na których występują stałe i sezonowe osiedla ludzkie oraz obszary, które zajmuje infrastruktura techniczna umożliwiająca współpracę, wymianę i kontakty między obszarami lub osiedlami. Przestrzeń ta obejmuje również obszary rolne, leśne (eksploatowane) obszary wód śródlądowych (eksploatowane), oraz obszary rekreacji i turystyki. Przestrzeń ekonomiczna, zdaniem S. Leszczyckiego, jest zróżnicowana jakościowo, co uzewnętrznia się w sposobach użytkowania ziemi, jednakże zasadnicze znaczenie dla tego zróżnicowania mają różnice funkcji spełnianych przez poszczególne obszary w życiu społeczno-gospodarczym danego państwa. Przestrzeń ekonomiczna w ujęciu Leszczyckiego zbliżona jest w swojej warstwie mierzalnej do pojęcia subekumeny lub paraeukumeny używanych w geografii osadnictwa.

Od kilkudziesięciu lat geografowie polscy wzbogacili pojęcie przestrzeni ekonomicznej o aspekty społeczne tworząc nową wartość nazywaną przestrzenią społeczno-ekonomiczną.

Rozszerzenie dotychczasowego pojęcia przestrzeni ekonomicznej na społeczno-gospodarczą (B e r e z o w s k i 1969), lub społeczno-ekonomiczną (D z i e w o Ń s k i 1969), było spowodowane, zdaniem R. D o m a Ń s k i e g o (1990), koniecznością zaakcentowania, „że ludność jest podmiotem gospodarczym, czyli że użytkuje ona ziemię, wybiera lokalizację dla działalności gospodarczej, buduje miasta, kształtuje regiony ekonomiczne, organizuje sieć transportu, przepływów i oddziaływania w przestrzeni. Z drugiej zaś strony w działalności tej napotyka przestrzenne ograniczenia swojego rozwoju”.

K. D z i e w o Ń s k i (1967) uważa, że istnieje duża wielorakość przestrzeni społeczno-ekonomicznych. Jest więc przestrzeń subiektywna i obiektywna, indywidualna i zbiorowa, konkretna i abstrakcyjna. Suma tych przestrzeni daje ogólną przestrzeń społeczno-ekonomiczną odzwierciedlającą całość życia zbiorowości ludzkich.

O ile podobieństwa i różnice pomiędzy przestrzenią geodezyjną a przestrzenią geograficzną zdefiniowane zostały dość jednoznacznie, obie bowiem są mierzalne i mają charakter konkretny, o tyle wzajemne związki i zależności między przestrzenią geograficzną a ekonomiczną, a tym bardziej społeczno-ekonomiczną są znacznie trudniejsze do określenia.

S. B e r e z o w s k i (1969) uważa, że przestrzeń społeczno-gospodarcza kształtuje się zawsze w ramach istniejącej przestrzeni geograficzno-przyrodniczej bowiem gospodarka społeczności ludzkich może się rozwijać tylko w określonych warunkach środowiska przyrodniczego. Podobny pogląd reprezentuje również K. D z i e w o Ń s k i (1967), który pisał „Trzeba pamiętać, że każda działalność ekonomiczna, każda przestrzeń ekonomiczna, nawet gdy jest zdefiniowana w formie najbardziej abstrakcyjnej, nie może być całkowicie oderwana od przestrzeni geonomicznej (geodezyjnej, geograficznej), gdyż każda działalność ekonomiczna dotyczy działalności materialnej – produkcji, wymiany i konsumpcji, które odbywają się w obrębie określonego środowiska materialnego, w zasadzie ciągle jeszcze ograniczonego do powierzchni (powłoki) ziemi, a więc do środowiska geograficznego.

Z wywodów tych wyprowadzić można wniosek, że przestrzeń społeczno-ekonomiczną tworzą wszelkie działania i relacje gospodarcze jakie wytwarza czy organizuje człowiek w określonym środowisku geograficznym. Uogólnienie to potwierdza R. D o m a Ń s k i (1990) pisząc: „Ludność, gospodarka i środowisko przyrodnicze tworzą skomplikowane systemy, które organizują się w przestrzeni geograficznej”.

Obok zaprezentowanego tu w sposób skrótowy pojmowania przestrzeni, od kilku lat w Polsce toruje sobie drogę nowa dyscyplina nauk geograficznych – geografia społeczna, której przedmiotem badań jest również przestrzeń, rozumiana jednak inaczej jako – przestrzeń społeczna (L i s o w s k i 1990). Konkurencyjne do przestrzeni społecznej w tej nowej dyscyplinie geografii jest pojęcie „środowiska człowieka” będące ideą powstałą w umyśle człowieka, której

podstawą jest sposób myślenia – przetwarzania informacji, wykształcony w wyniku edukacji biologicznej i kulturowej, a tworzywem są informacje dotyczące zbioru obiektów znajdujących się w otoczeniu człowieka (podmiotu poznającego)” (Wojciechowski 1986). Przestrzeń społeczna najpełniej definiowana jest przez socjologów. A. Wallis (1983) uważa, że „przestrzeń społeczną danej zbiorowości stanowi użytkowany i kształtowany przez nią obraz, którym wiąże ona system wiedzy, wyobraźni, wartości i reguł zachowania, dzięki którym identyfikuje się najpełniej z tym właśnie obszarem”. Tak pojęta przestrzeń społeczna jest czymś zupełnie odmiennym od przestrzeni społeczno-ekonomicznej i stanowi nową wartość w badaniach geograficznych.

Referując poglądy różnych autorów również K. Dramowicz (1984) omawia przestrzeń społeczną, jego zdaniem będącą dziedzina, w ramach której oceny subiektywne i motywacyjne odnosi się do zachowania i zewnętrznych charakterystyk środowisk społecznych. Przestrzeń społeczna, zdaniem tego autora, ma aspekt obiektywny (np. ekologiczny, kulturowy itp.), oraz subiektywny (percepcja przestrzeni). Aspektami subiektywnymi przestrzeni społecznej zajmowała się do niedawna psychologia społeczna, antropologia, etologia; od pewnego czasu badania nad percepcją przestrzeni podjęła również geografia społeczna. Koncepcji przestrzeni społecznej w jej warstwie obiektywnej bliska jest geografia czasu badająca m. in. codzienne ruchy człowieka w przestrzeni (dzienna ścieżka życia).

Dokonany przegląd wybranych poglądów wskazuje, że przedmiotem badań współczesnej geografii jest nadal przestrzeń geograficzna rozumiana z jednej strony jako warstwa przyrodnicza (środowisko przyrodnicze), z drugiej zaś jako przestrzeń życia i działalności gospodarczej człowieka w środowisku przyrodniczym. Nowy nurt w badaniach geograficznych – geografia społeczna – zajmując się m. in. zróżnicowaniem przestrzennym struktur społecznych, wzajemnym oddziaływaniem tych struktur i środowiska geograficznego oraz poszukiwaniem dróg i metod zaspokajania zbiorowych i indywidualnych potrzeb człowieka (Otok 1987, Lisowski 1990), poszerza zakres przedmiotowy badań geograficznych o przestrzeń zachowań indywidualnych i społecznych człowieka.

3. PRZESTRZEŃ W GEOGRAFII TURYZMU

Kształtująca się od kilkadziesiąt lat nowa dyscyplina nauk geograficznych, którą J. Warszyńska i A. Jackowski (1978) nazywają geografią turystyki, a K. Kuciński (1981) oraz T. Lijewski, B. Mikułowski i J. Wyrzykowski (1985) geografiami turystyki, poszukując swojej tożsamości metodologicznej sięga również do przestrzeni jako podstawowego przedmiotu badań geograficznych. Przyjrzyjmy się bliżej zakresowi jaki pojęciu przestrzeni turystycznej przypisują polscy geografowie.

J. Warszńska i A. Jackowski (1978) określając przestrzeń turystyczną uważają, że „jest to część przestrzeni geograficznej i społeczno-ekonomicznej, w której zachodzą zjawiska turystyczne”. Z definicji tej wnioskować można, że przestrzeń turystyczna rozumiana jest przez tych autorów w aspekcie funkcjonalnym, czyli mówiąc inaczej, że przestrzenią turystyczną jest taka część przestrzeni geograficznej, która pełni funkcje turystyczne.

Dużo uwagi określeniu przestrzeni turystycznej poświęcił M. Stalski (1984) w artykule poświęconym użytkowaniu ziemi w turystyce. Autor ten określając przestrzeń turystyczną łączy ją z działalnością rekreacyjną, którą uważa (wynika tak pośrednio z artykułu) za treść turystyki, wprowadzając tym pewien nieład pojęciowy do stosowanej w geografii terminologii.

M. Stalski uważa bowiem, „że przestrzeń turystyczna składa się z obszarów, w obrębie których świadczone są usługi rekreacyjne” i dalej „Na przestrzeń turystyczną składają się obszary, na których może być realizowany jeden lub kilka programów rekreacyjnych zainicjowanych przez turystów: a więc to turyści są rzeczywistymi decydentami co do oznaczania obszarów zaspokajających ich potrzeby, gusty i snobizmy rekreacyjne”. Z cytowanej tu pracy wynika, że autor ten rozróżnia trzy pojęcia związane z szeroko rozumianą działalnością turystyczną. Są to: usługi rekreacyjne, rozumiane jako wszelkiego rodzaju urządzenia materialne i ich działalność niezbędna dla uprawiania turystyki, obszar czy obszary, na których te urządzenia się znajdują i wreszcie przestrzeń turystyczna, jako pojęcie najszersze i nadrzędne. Zasięg przestrzeni turystycznej jest tak duży, jak daleko sięga działalność turystyczna. Jej ograniczeniem jest jedynie występowanie atrakcji i walorów środowiska przyrodniczego i krajobrazu naturalnego poszukiwanych przez turystów jako miejsca realizacji różnych programów rekreacji. Inaczej mówiąc przestrzeń turystyczną określa zasięg działalności turystycznej. W tym znaczeniu pojęcie przestrzeni turystycznej M. Stalskiego zbliża się bardzo do definicji przedstawionej przez J. Warszńską i A. Jackowskiego.

Zdaniem M. Stalskiego przestrzeń turystyczna jest zróżnicowana i to nie tylko pod względem komponentów środowiska geograficznego, ale również pod względem funkcji i użyteczności dla turystów i przedsiębiorców turystycznych. Autor omawianej pracy dokonuje bardziej szczegółowego podziału tej przestrzeni wyróżniając w obrębie regionu turystycznego trzy grupy obszarów wchodzących w skład tej przestrzeni. W obrębie pierwszej grupy terenów mieszczą się obiekty bazy noclegowo-żywieniowej i usług komplementarnych, w drugiej zlokalizowane są urządzenia sportowe i rozrywkowo-rekreacyjne, a grupę trzecią tworzą tereny, na których nie ma żadnej infrastruktury obsługowej, a w obrębie których turyści szukają wypoczynku bez pomocy usługodawców turystycznych. Tę trzecią grupę autor nazywa strefą niekontrolowanej penetracji.

Wiele wysiłku w zdefiniowanie interesującej nas przestrzeni włożył M. Drzewiecki (1992) w pracy pt. *Wiejska przestrzeń rekreacyjna*. Autor

ten po przeprowadzeniu (dość powierzchownej i mało przekonującej) dyskusji terminologicznej koncentruje swoją uwagę na rekreacji uprawianej na otwartych terenach pozamiejskich, które nazywa terenami wiejskimi. Formułując podstawę teorii wiejskiej przestrzeni rekreacyjnej M. Drzewiecki przedstawia m. in. własną definicję przestrzeni rekreacyjnej, która według niego „jest częścią przestrzeni geograficznej, posiadającą cechy korzystne (umożliwiające i sprzyjające) do realizacji różnych form wypoczynku charakteryzujące się istnieniem procesów rekreacyjnych o rozmiarach istotnych społecznie i przestrzennie”. Stosując konsekwentnie tę definicję, autor omawianej pracy precyzuje również zakres pojęciowy wiejskiej przestrzeni rekreacyjnej będącej przedmiotem jego szczegółowych badań. „Wiejska przestrzeń rekreacyjna jest częścią (podprzestrzenią) przestrzeni rekreacyjnej kraju. Obejmuje obszary położone poza miastami, strefami zurbanizowanymi (przeważnie strefy podmiejskie) oraz obszarami wyspecjalizowanymi (rejonów rekreacyjne, rejonów wysoko intensywnej produkcji warzywniczo-sadowniczej) i zastrzeżonymi (rezerваты, parki narodowe, parki krajobrazowe, poligony). Na tych obszarach występuje dominacja gospodarki rolnej i przewaga elementów przyrodniczych o braku lub małym nasileniu objawów degradacji ekologicznej oraz o zagospodarowaniu noszącym cechy ładu przestrzennego, gdzie nie ma czynników szkodliwych dla zdrowia, występują natomiast cechy umożliwiające wypoczynek i sprzyjające mu”.

Z tych długich, tworzonych głównie na użytek operacyjny, definicji ważne dla naszych rozważań jest to, że M. Drzewiecki uważa, iż wiejska przestrzeń rekreacyjna jest częścią (podprzestrzenią) przestrzeni rekreacyjnej, ta zaś jest częścią przestrzeni geograficznej. W ten sposób poszukując definicji przestrzeni turystycznej pozostajemy wciąż w kręgu przestrzeni geograficznej, którą wszyscy omawiani tu autorzy uważają za „przestrzeń bazową”.

Przeglądu opracowań dotyczących przestrzeni turystycznej definiowanych w konwencji systemowej dokonał A. M a t c z a k (1992). Autor ten stwierdził również, iż wielu geografów skłania się obecnie do akceptacji poglądu, że podejmowanie decyzji dotyczących podróży turystycznych w dużym stopniu wynika z ukształtowanego w umyśle człowieka obrazu przestrzeni, ta zaś kształtowana jest przez wiele elementów głównie o charakterze informacyjnym.

Dokonany przegląd definicji przestrzeni będących w kręgu zainteresowań geografów, jak również jednej z jej podprzestrzeni, jaką jest przestrzeń turystyczna, pozwala na ponowne podjęcie próby uszczegółowienia zakresu pojęciowego przestrzeni turystycznej będącej przedmiotem badań geografów.

Przedstawione prace i poglądy ich autorów zdają się nie pozostawiać wątpliwości, że przestrzeń turystyczna jest częścią przestrzeni geograficznej. Wydaje się jednak, że dokonujący się w ostatnich latach dynamiczny rozwój turystyki jak i ekspansja geografii na nowe pola badawcze (m. in. geografia społeczna) nakazują poszerzyć rozumienie zarówno turystyki, jak i przestrzeni turystycznej.

Kompilując definicje geografa (R o g a l e w s k i 1977), socjologa (P r z e c ł a w s k i 1994), oraz ekonomisty (G a w o r e c k i 1994) przyjąć możemy, że turystyka (w sensie *largo*) jest: zjawiskiem przestrzennym, społeczno-kulturowym i ekonomicznym polegającym na dobrowolnej, czasowej zmianie miejsca stałego zamieszkania człowieka w celach wypoczynkowych, poznawczych oraz doznania przeżyć intelektualnych i emocjonalnych. Cele te mogą występować jako samodzielne lub towarzyszyć innym (np. zawodowym, dydaktycznym itp.), które nie powinny jednak być dominującymi. W czasie przemieszczania następuje zmiana rytmu i środowiska życia człowieka oraz jego wejście w styczność osobistą ze środowiskiem odwiedzanym (przyrodniczym, kulturowym lub społecznym). Turystyka łączy się z użytkowaniem i przekształcaniem środowiska geograficznego odpowiednio do potrzeb funkcji turystycznej oraz z rozwojem procesów rynkowych, w których popytem jest ruch turystyczny, a podażą sfera obsługi oparta na środkach materialnych i organizacyjnych.

Przedstawiony tu zakres pojęcia „turystyka” nie pretenduje do rangi definicji, a jego celem jest jedynie uświadomienie złożoności współczesnej turystyki.

Również szeroko należy rozumieć obecnie pojęcie przestrzeni geograficznej, która obok czynników przyrodniczych oraz infrastruktury gospodarczej powinna być uzupełniona o zjawiska społeczne, zachodzące, jak definiują to socjologowie, „na określonym obszarze” (W a l l i s 1983).

Rozszerzając dotychczasowe rozumienie przez geografów pojęć „turystyka” oraz „przestrzeń geograficzna” przybliżamy się do sformułowania wstępnej definicji przestrzeni turystycznej, która zdaniem autora jest głównym przedmiotem badań geografów nad turystyką.

Przestrzeń turystyczna jest funkcjonalnie wyróżniającą się częścią (podprzestrzenią) przestrzeni geograficznej rozumianej w sensie *largo*, to znaczy jako przestrzeń, na którą składają się elementy przyrodnicze powłoki ziemi (środowisko naturalne), trwałe efekty działalności ludzkiej w tym środowisku (środowisko gospodarcze), a także środowisko człowieka w rozumieniu społecznym.

Tak rozumiana przestrzeń turystyczna jest funkcjonalnie wyróżniającą się podprzestrzenią przestrzeni geograficznej i społecznej, a motywem jej powstania i rozwoju są potrzeby wypoczynku, poznania i doznania przeżyć, będące atrybutem turystyki współczesnego człowieka. Inaczej mówiąc, przestrzeń ta jest wytworem człowieka użytkującego dla celów turystycznych środowisko geograficzne i społeczne, które odkrywa i zagospodarowuje motywując to potrzebą wypoczynku, poznania i chęcią doznania przeżyć.

4. TYPY PRZESTRZENI TURYSTYCZNEJ

Przedstawiona próba zdefiniowania przestrzeni turystycznej zakłada, że mamy tu do czynienia z taką podprzestrzenią ogólnej przestrzeni geograficznej i społecznej, której identyfikacja następuje na podstawie przesłanek funkcjonal-

nych, konkretnie funkcji, jakie realizowane są w przestrzeni przez szeroko rozumianą działalność turystyczną. Różnorodna aktywność turystyczna człowieka pozwoliła autorowi tej pracy na wydzielenie pięciu typów przestrzeni turystycznej. Przyjmując za podstawę charakter działalności turystycznej oraz stopień kształtowania przez nią przestrzeni geograficznej i społecznej można wyróżnić:

- a) przestrzeń eksploracji turystycznej,
- b) przestrzeń penetracji turystycznej,
- c) przestrzeń asymilacji turystycznej,
- d) przestrzeń kolonizacji turystycznej,
- e) przestrzeń urbanizacji turystycznej.

Ad a) Określenie eksploracja pochodzi od łacińskiego słowa *exploratio* i oznacza: badanie, dociekanie, poszukiwanie, odkrywanie czegoś, badanie nieznanych terenów itp. (*Słownik języka polskiego*, 1978). Na użytek naszych rozważań najbardziej przydatnym określeniem eksploracji będzie: odkrywanie nowych terenów dla działalności turystycznej. Działalność eksploracyjna poprzedzała i nadal poprzedza wszystkie późniejsze formy aktywności turystycznej dając początek i możliwość ich rozwoju. Eksploracja w turystyce łączy się z dążeniem człowieka do poznania coraz nowych terenów, jego ciekawością poznawczą i wewnętrzną potrzebą ciągłego odkrywania. Możliwości eksploracyjne człowieka uzależnione są natomiast od rozwoju techniki, a zwłaszcza, choć nie tylko, środków przemieszczania się.

Cechami charakterystycznymi turystycznej działalności eksploracyjnej są: mała skala ruchu turystycznego ograniczająca się do niewielkich grup poszukiwaczy przygód, badaczy lub obserwatorów przyrody, niewielka uciążliwość ekologiczna tego ruchu oraz brak trwałych urządzeń i innych elementów zagospodarowania turystycznego. Turysta eksplorator użytkuje odkrywaną przestrzeń w pełnej koegzystencji ze środowiskiem przyrodniczym będąc często jego obserwatorem czy inwentaryzatorem. Nie pozostawia również po sobie trwałych inwestycji turystycznych.

Działalność eksploracyjna prowadzi do powstania przestrzeni eksploracji turystycznej, która identyfikowana jest z nowo odkrywaną dla działalności turystycznej częścią przestrzeni geograficznej. W tym rozumieniu przestrzeń eksploracji turystycznej przyczynia się do ciągłego rozwoju ekumeny kuli ziemskiej.

Jak już zaznaczyliśmy turystyczna działalność eksploracyjna zawsze poprzedza następne formy działalności turystycznej. Można zatem powiedzieć, iż przestrzeń eksploracji turystycznej jest historycznie pierwszym typem przestrzeni turystycznej. Rozwój przestrzeni eksploracji turystycznej trwa nadal zarówno w skali poszczególnych państw i regionów, jak i całego świata. Jako przykłady można tu podać odkrywanie turystyczne od kilkunastu lat Himalajów czy kontynentu Antarktydy. W Polsce przykładem nowej eksploracji turystycznej był na początku lat 50. obecnego stulecia, obszar Bieszczadów, a współcześnie teren Bagien Biebrzańskich.

Przestrzeń eksploracji turystycznej nie ma charakteru trwałego i, wraz z powszechniejszym uznaniem jej walorów oraz napływem większych grup ludności, ulega procesowi zagospodarowania oraz przemianom i przekształceniom. W literaturze polskiej brak jest poważniejszych opracowań dotyczących przestrzeni eksploracji turystycznej.

Ad b) Penetracja (łacińskie *penetratio*) oznacza m. in. przedostawanie się, przenikanie, docieranie, zagłębianie się, wnikanie w coś, ale również badanie czegoś, przeszukiwanie. Na użytek naszej typologii pod pojęciem penetracji turystycznej rozumiemy taką formę ruchu turystycznego o znacznej skali i rozmiarach (często masowy), której motywem są cele poznawcze (zagłębianie się, wnikanie w coś), realizowane najczęściej przez działalność krajoznawczą, lub krótkotrwały wypoczynek, najczęściej bez noclegów. Najbardziej klasycznymi formami penetracji turystycznej są różnorodne wycieczki krajoznawcze związane zarówno z walorami przyrodniczymi (np. parki narodowe, krajobrazowe itp.) jak i antropogenicznymi (miasta, obiekty, skanseny itp.). Charakterystycznymi dla niektórych państw i regionów są wyjazdy na grzybobrania czy jednodniowy wypoczynek w środowisku przyrodniczym. Specyficzną formą penetracji turystycznej (o ile nie ma to charakteru komercyjnego) są polowania czy wędkarstwo.

Przestrzeń penetracji turystycznej nazywać będziemy tę część przestrzeni geograficznej, którą turysta, często masowy, odwiedza głównie w celach poznawczych (krajoznawczych) lub, rzadziej, krótkotrwałego wypoczynku. Przestrzeń ta, zarówno w swojej warstwie przyrodniczej, jak i kulturowej zagospodarowana jest turystycznie w stopniu niewielkim, ułatwiającym jedynie turystyce poznanie lub krótkotrwały pobyt. W tym znaczeniu przestrzeń penetracji turystycznej zbliżona jest do typu przestrzeni turystycznej opisanego przez M. Stalskiego (1984). W Polsce przestrzeń penetracji turystycznej są m. in. kompleksy leśne, obszary parków narodowych i krajobrazowych, rezerваты przyrody, doliny rzek, otoczenie jezior, ale również miasta i jednostki osadnicze dysponujące walorami kulturowymi. Przestrzeń ta wraz z rozwojem zainteresowań człowieka ciągle się powiększa.

Penetracja turystyczna ograniczona do działalności krajoznawczej lub krótkotrwałego wypoczynku (bez noclegów w obiektach turystycznych), o ile nie przekracza swą skalą pojemności terenu, na którym jest realizowana, może być uciążliwa, ale nie szkodliwa dla środowiska naturalnego. W polskich warunkach przyjmuje jednak często formy wynaturzone (np. inwazyjne grzybobrania, masowe wycieczki do parków narodowych itp.) zagrażające nie tylko miejscowemu środowisku przyrodniczemu, ale także kulturowemu.

Przykładami wciąż nielicznych jeszcze w Polsce prac badawczych dotyczących przestrzeni penetracji turystycznej mogą być studia R. Wiliusa (1991) i J. Kostrzewy (1991) traktujące o wyjazdach mieszkańców Łodzi na grzybobrania oraz na wycieczki krajoznawcze.

Ad c) Trzecim z wydzielonych przez nas typów jest przestrzeń asymilacji turystycznej. Pojęcie asymilacji (łacińskie *assimilatio*) oznacza upodobnienie się, przyswajanie, wchłonięcie, a w odniesieniu do turystyki taką jej formę, w czasie której turysta nawiązując kontakty z miejscową ludnością, poznaje nie tylko jej warunki życia, ale również obyczaje, kulturę itp. Poznając miejscowe warunki turysta przynajmniej częściowo i okresowo wchłania je i upodabnia się do nich, czyli inaczej mówiąc asymiluje się z miejscowym środowiskiem.

Asymilacja turystyczna dotyczy głównie sfery społecznej i kulturowej, i wymaga bliskiego kontaktu turysty z miejscową społecznością. Jest ona związana z dłuższymi pobytami wypoczynkowymi w środowisku autochtonicznym i w niewielkim tylko stopniu pociąga za sobą konieczność dodatkowego inwestowania turystycznego.

Przestrzeń asymilacji turystycznej tworzą te obszary osadnictwa wiejskiego, w których odbywa się wypoczynek w odpowiednio przystosowanych lub zaadaptowanych zagrodach rolników, a turyści wypoczywając wchodzą w kontakt bezpośredni z miejscową ludnością. W literaturze fachowej krajów Europy Zachodniej przestrzeń ta identyfikowana jest z obszarami, na których uprawiana jest agroturystyka, nazywana często turystyką „miękką”, „lekką”, czy „łagodną”. W Polsce taka forma turystyki znana jest od dawna w postaci tzw. letnisk wiejskich, szczególnie mocno jest ona reprezentowana na Podhalu, w niektórych strefach podmiejskich dużych miast, w tradycyjnych (niestety coraz mniej licznych) wioskach rybackich czy w siedzibach administracji leśnej (gajówki, leśniczówki itp., zwłaszcza wśród dużych kompleksów leśnych). Jest to taka forma turystyki, która w sposób najbardziej naturalny dopasowuje się do miejscowego środowiska zarówno przyrodniczego jak i kulturowego: często wzbogacając je nawet o nowe wartości.

Skala turystyki wiejskiej (asymilacyjnej) podlega w Polsce znacznym wahaniom. W okresie międzywojennym przyjmowała ona znaczne rozmiary, w okresie powojennym systematycznie malała, aby w latach 80. i następnych zostać znów uznaną za najwłaściwszą formę aktywizacji terenów wiejskich.

Badania nad turystyką wiejską ze względu na konieczność stosowania metod współuczestniczących są dość trudne, stąd w polskiej literaturze fachowej reprezentowane są one dość skromnie (D r z e w i e c k i 1992) i raczej dotyczą strefy wpływów turystyki na przestrzeń wiejską niż wzajemnej asymilacji obu środowisk.

Ad d) Kolonizacja (łacińskie *colonia*) oznacza m. in. „zasiedlanie obszarów nie zagospodarowanych” lub „zaludnienie wolnych przestrzeni we własnym kraju” (*Słownik języka polskiego*, 1978). W odniesieniu do turystyki przez kolonizację rozumieć będziemy proces trwałego zajmowania i zagospodarowania przez obiekty turystyczne nowych ziem zmieniające ich użytkowanie. Tą część przestrzeni geograficznej, na której dokonuje się trwałe zagospodarowanie turystyczne nazywać będziemy przestrzenią kolonizacji turystycznej. Przestrzeń ta

obejmuje dziś bardzo znaczne rozmiary, zwłaszcza na obszarach atrakcyjnych przyrodniczo. Przykładem może być obudowa miejscowościami turystyczno-wypoczynkowymi wybrzeża Morza Śródziemnego w Hiszpanii, Francji czy Włoszech lub Morza Czarnego w Bułgarii i Rumunii (Dębiski 1974).

W Polsce przestrzeń kolonizacji turystycznej rozwija się według dwóch głównych modeli. Pierwszy to budowa na tzw. „surowym korzeniu” najczęściej dużych, z pełnym zapleczem usługowym domówczasowych, hoteli, ośrodków kolonijnych itp. Ich cechą charakterystyczną jest zajmowanie dużych przestrzeni, które użytkowane są jako wewnętrzne obszary rekreacyjne. Tak powstała przestrzeń kolonizacji turystycznej charakterystyczna jest w Polsce głównie dla obszarów nadmorskich, w mniejszym stopniu górskich (głównie Sudety oraz Beskid Żywiecki, Śląski i Sądecki) najmniej spotykana jest natomiast na obszarach Polski środkowej (z wyjątkiem otoczenia akwenów wodnych naturalnych oraz sztucznych).

Drugi model powstania przestrzeni kolonizacji turystycznej wiąże się w dużym stopniu z obszarami podmiejskimi dużych miast oraz otoczeniem akwenów wodnych, gdzie na dużą skalę, zwłaszcza po 1970 r. rozpoczęła się parcelacja terenów rolniczych lub leśnych z przeznaczeniem na budowę tzw. „drugich domów”. Podmiejskie przestrzenie kolonizacji turystycznej zmieniają zupełnie charakter użytkowania tych terenów oraz ograniczają ich dostępności dla ogółu społeczeństwa.

Przestrzeń kolonizacji turystycznej jest najczęściej przestrzenią obcą krajoobrazowo i organizacyjnie regionom geograficznym, w których powstaje, a ze względu na swoją skalę (zwłaszcza w strefach podmiejskich oraz nad zbiornikami wodnymi czy na wybrzeżu) staje się agresywna w stosunku do otoczenia.

Badania nad kolonizacją turystyczną rozwijają się w Polsce od kilkunastu lat i dotyczą stref podmiejskich (Matczak 1995), oraz problemu drugich domów (Kowalczyk 1994).

Ad e) Urbanizacja (łacińskie *urbanus*) jest procesem bardzo złożonym zmierzającym generalnie do wszechstronnych przekształceń (przestrzennych, ekonomicznych, demograficznych i społecznych) przestrzeni wiejskich w przestrzeń miejską. W procesie tym coraz większą rolę zaczyna odgrywać działalność turystyczna (Dziegieć 1995). Procesy urbanizacji turystycznej łączą się bardzo ściśle z omawianą wcześniej kolonizacją turystyczną i są jej najbardziej zaawansowaną fazą, kończącą praktycznie działalność funkcji turystycznej na obszarach wiejskich. Proces ten związany jest z przenoszeniem się na stałe mieszkańców miast na uprzednio skolonizowane turystycznie obszary wiejskie.

W tym znaczeniu (ostatnia faza procesu kolonizacji) przestrzeń urbanizacji turystycznej jest tą częścią przestrzeni kolonizacji, która staje się obszarem stałego zamieszkania mieszkańców miast. Proces ten w Polsce występuje w niewielkim jeszcze zakresie. Brakuje również opracowań studialnych tak rozumianej przestrzeni urbanizacji turystycznej.

5. ZAKOŃCZENIE

Przedstawiona w artykule koncepcja przestrzeni turystycznej oraz jej typów funkcjonalnych jest próbą poszukiwania podstaw metodologicznych badań nad turystyką prowadzonych przez geografów. Wskazanie na przestrzeń jako główny przedmiot badań geografii turystyki nie eliminuje dotychczasowych studiów prowadzonych przez geografów nad aspektami przyrodniczymi, społecznymi czy ekonomicznymi turystyki, a wręcz wzbogaca je o nowe wartości. Wymaga to jednak dalszych badań zarówno teoretycznych jak i empirycznych, które są niezbędne do wypracowania w pełni dojrzałej koncepcji metodologicznej geografii turystyki.

Badania nad przestrzenią turystyczną należy prowadzić zarówno w odniesieniu do poszczególnych jej typów, jak i na określonych geograficznie (np. strefy krajobrazowe) czy administracyjnie (gminy, województwa, państwa itp.) obszarach badawczych. Programy tych badań ulegać będą zapewne wielu modyfikacjom w miarę ich rozwoju, wydaje się jednak, że powinny one uwzględniać m. in. genezę ogólnej przestrzeni turystycznej, jak i jej różnych typów, identyfikację w przestrzeni geograficznej, pełnione funkcje, przemiany przestrzenne i funkcjonalne dokonujące się w czasie, formy koegzystencji oraz następstwa czasowe różnych typów przestrzeni turystycznej.

Pewną pomocą przy opracowywaniu programów badań nad przestrzenią turystyczną może okazać się ogólna charakterystyka wyróżnionych w tej pracy typów przestrzeni, która ograniczona została jedynie do ogólnych cech i zapewne w miarę rozwoju badań będzie ulegać uzupełnieniom, a być może również i zmianom (tab. I).

T a b e l a I

Charakterystyka typów przestrzeni turystycznej
La caractéristique des types de l'espace touristique

Typ przestrzeni	Charakterystyczne cechy			
	natężenie ruchu turystycznego	zagospodarowanie turystyczne	główna funkcja turystyczna	wpływ działalności turystycznej na środowisko naturalne
Przestrzeń: eksploracji	minimalne	brak	poznawcza	nieszkodliwa
penetracji	zróżnicowane od małego do masowego	niewielkie	poznawczo-wypoczynkowa	uciążliwa
asymilacji	średnie	średnie	wypoczynkowo-poznawcza	obojętna
kolonizacji	duże	duże	wypoczynkowa	przekształcająca (szkodliwa)
urbanizacji	średnie	duże	mieszkaniowa	degradująca

Różnorodność podejść metodologicznych charakteryzująca obecny stan badań nad turystyką daje interesującą mozaikę zarówno metod jak i uzyskanych przy ich zastosowaniu wyników, utrudnia jednak a nawet uniemożliwia prowadzenie studiów porównawczych oraz wydłuża drogę do powstania ogólnej teorii turystyki. Stojąc na gruncie metodologicznym nauk geograficznych autor tej pracy sugeruje, aby koncepcje przestrzeni turystycznej uczynić jedną z ważnych cegiełek przyszłej teorii turystyki.

PIŚMIENNICTWO

- Bartkowski T., 1974, *Zastosowanie geografii fizycznej*, Warszawa-Poznań.
- Bartkowski T., 1986, *O zakresach niektórych podstawowych pojęć nauki o turystyce i turyzmie*, „Acta Universitatis Lodziensis”, Turyzm 2.
- Berezowski S., 1969, *Struktura przestrzenna gospodarki narodowej Polski*, Warszawa.
- Dębski L. A., 1974, *Nadmorskie aglomeracje czasowe*, Instytut Turystyki, Warszawa.
- Domąński R., 1990, *Zasady geografii społeczno-ekonomicznej*, PWN, Warszawa.
- Dramowicz K., 1984, *Przestrzeń w geografii – wciąż nowy stary problem*, Przegląd Zagranicznej Literatury Geograficznej, IGI PAN, z. 3–4.
- Dziegiele E., 1995, *Urbanizacja turystyczna terenów wiejskich w Polsce*, Turyzm, t. 5, z. 1, s. 5–56.
- Dziwoński K., 1967, *Teoria regionu ekonomicznego i struktura funkcjonalna miast*, Prace Geograficzne, IG PAN, nr 87.
- Dziwoński K., 1988, *Teoretyczne problemy gospodarki przestrzennej*, Biuletyn KPZK PAN, z. 138.
- Gaworecki W., 1994, *Turystyka*, PWE, Warszawa.
- Grzeszczak J., 1971, *Koncepcje polaryzacyjne w przestrzennym zagospodarowaniu kraju (na przykładzie Francji)*, Studia KPZK PAN, t. 36.
- Kostrzewa J., 1991, *Wyjazdy wycieczkowe mieszkańców Łodzi jako forma wypoczynku poznawczego*, Turyzm, t. 1, z. 2, s. 33–54.
- Kowalczyk A., 1994, *Geograficzno-społeczne problemy zjawiska „drugich domów”*, Wydział Geografii i Studiów Regionalnych, UW, s. 178.
- Kowalewski Z., 1977, *Stan i rozwój nauki o turystyce w Polsce*, Zeszyty Naukowe Instytutu Turystyki, rok IV, nr 5.
- Kuciński K., 1981, *Geografia turystyki*, SGPiS, Warszawa.
- Leszczycki S., 1972, *Pojęcie czynnika przestrzeni i jego rola we współczesnej gospodarce*, [w:] *Elementy teorii planowania przestrzennego*, K. Secomski (red.), Warszawa.
- Lijewski T., Mikułowski B., Wyrzykowski J., 1985, *Geografia turystyki Polski*, PWE, Warszawa.
- Lisowski A., 1990, *Wstęp do geografii społecznej*, UW, Warszawa.
- Matczak A., 1992, *Model badań ruchu turystycznego. Studium metodologiczne*, „Acta Universitatis Lodziensis”.
- Matczak A., 1995, *Kolonizacja turystyczna strefy podmiejskiej Łodzi*, Kronika m. Łodzi, z. 1, Urząd Miasta Łodzi, Łódź, s. 108–119.
- Otok S., 1987, *Geografia społeczna*, PWN, Warszawa.
- Perroux T., 1950, *Les espaces économiques*, Economic Apphquée, vol. 3, nr 1.
- Przeclawski K., 1978, *Nauka o turystyce*, Problemy Turystyki, nr 1.
- Przeclawski K., 1994, *Turystyka a świat współczesny*, UW, Warszawa.
- Rogalewski O., 1977, *Zagospodarowanie turystyczne*, WSiP, Warszawa.

- Skalska T., 1986, *Rola nauki w wyjaśnianiu najważniejszych zjawisk w turystyce. Sondaż opinii ekspertów*, Problemy Turystyki, nr 1.
- Słownik języka polskiego, pod red. M. Szymczaka, 1978, 1979, 1981, tom 1–3, PWN, Warszawa.
- Stański M., 1984, *Użytkowanie ziemi w turystyce*, Przegląd Zagranicznej Literatury Geograficznej, IGiPZ PAN, z. 2, s. 139–148.
- Wallis A., 1983, *Przestrzeń jako wartość*, Księga pamiątkowa Profesora J. Chałasińskiego, Wrocław.
- Warszyńska J., Jackowski A., 1978, *Podstawy geografii turystyki*, PWN, Warszawa.
- Wilus R., 1991, *Wycieczki na grzybobranie jako forma wypoczynku mieszkańców miast. Przykład Łodzi*, Turyzm, t. 1, z. 1, s. 55–71.
- Winiarski R., 1987, *O naukowy status teorii rekreacji*, Zeszyty Naukowe AWF w Krakowie.
- Wojciechowski K. H., 1986, *Problemy percepcji i oceny estetycznej krajobrazu*, UMCS, Lublin.

Prof. dr hab. Stanisław Liszewski
Katedra Geografii Miast i Turystyki
Uniwersytet Łódzki
al. Kościuszki 21
90-418 Łódź

Wpłynęło:
21 października 1995 r.

RÉSUMÉ

Dans l'article, après avoir présenté les opinions des géographes polonais sur la conception de l'espace, on a essayé de définir la notion de l'espace touristique. Ensuite on a dégagé et défini cinq types principaux de cet espace en les caractérisant brièvement. On a reconnu pour espace touristique cette partie (sous-espace) d'espace géographique (conçu au large sens du mot) et social, dont la naissance et le développement sont motivés par la nécessité du repos, de la connaissance et de l'épreuve du vécu, étant l'attribut du tourisme de l'homme moderne. Autrement dit, l'espace touristique c'est un produit de l'homme, qui dans les buts touristiques utilise le milieu géographique et social, qu'il découvre et aménage ayant en vue la nécessité du repos et le désir d'avoir une vie pleine et riche d'expérience et d'enseignements.

En prenant pour base le caractère de l'activité touristique et le degré de la formation de l'espace géographique et social effectué par elle, on a isolé cinq types de l'espace touristique.

1. L'espace d'exploitation touristique c'est cette partie d'espace géographique et social qui est nouvellement conquise pour l'activité touristique par les groupes peu nombreux de touristes menés par la soif de connaître et le besoin intérieur de découvrir ou de se "mésurer" avec la nature (les écoles de persistance). Cet espace est privé d'investissements touristiques durables et le touriste-explorateur l'utilise en pleine coexistence avec le milieu naturel qu'il observe ou étudie minutieusement.

2. L'espace de pénétration touristique c'est la partie de l'espace géographique et social utilisée principalement dans les buts de connaissance (chorographiques), plus rarement pour le repos de courte durée. Les touristes individuels et organisés, qui le plus souvent sous forme de masse profitent de ses valeurs, sont usagers de cet espace. L'espace de pénétration touristique ainsi dans sa couche naturelle que celle culturelle est aménagé touristiquement au degré borné, facilitant au touriste le processus de connaissance ou de court séjour.

3. L'espace d'assimilation touristique c'est la partie d'espace géographique et social utilisée par les formes différentes de la colonisation durable, avant tout rurale, dans lesquelles le repos a lieu dans les objets durables adaptés aux besoins des touristes. Ceux-ci en se reposant entrent en

contact avec la population locale (s'assimilent au milieu dans lequel ils séjournent). Le caractère de l'aménagement n'est pas agressif et le paysage existant n'en souffre pas.

4. L'espace de colonisation touristique c'est la partie d'espace géographique et social qui, vu le processus durable de l'occupation et de l'aménagement par les objets touristiques, change le caractère de son utilisation. L'espace de colonisation touristique, eu égard au paysage et l'administration, est étranger aux régions géographiques, dans lesquelles il naît, et devient agressif au haut degré envers l'entourage.

5. L'espace d'urbanisation touristique constitue la partie la plus transformée de l'espace de colonisation touristique, où s'installent à demeure les habitants des villes.

Tous les types mentionnés dans l'article, constituant la notion générale de l'espace touristique, n'ont pas le caractère durable et subissent les transformations en temps et en espace.

Dans l'article, on a présenté la caractéristique des types de l'espace touristique en déterminant certains de leurs traits (Tab. I).

Traduit par Lucjan Kowalski

SUMMARY

After the presentation of Polish geographers' opinions concerning the notion of space, the article presents an attempt to define the term "tourist space", as well as to isolate and briefly describe five main types of this space. Tourist space has been understood as a functionally different part (subspace) of the geographical space (in a broad sense of the word) and the social space, which is created and developed because of the need to relax, learn and experience (three components of the contemporary man's tourism). In other words, tourist space is a product of the man who uses geographical and social environment for tourist purposes. He discovers and manages it in order to be able to relax, learn and experience. The character of tourist activity and the degree to which it shapes the geographical and social space gave basis for isolating five types of tourist space:

1. Tourist exploration space is a part of the geographical and social space newly won for tourist activity by small groups of tourists led by their curiosity and need to constantly discover or "compete" with nature (survival schools). This type of space is devoid of permanent tourist investments and the tourist-explorer uses it in full co-existence with natural environment, being an observer or researcher.

2. Tourist penetration space is a part of the geographical and social space used mainly for the cognitive reasons, rarely for short-term holidays. The users of this space are both individual and organized group tourists. The tourist development of the cultural and natural environment of the tourist penetration space is limited, merely facilitating the cognitive process or short-term stay for the tourist.

3. Tourist assimilation space is a part of the geographical and social space, used by various forms of permanent settlement, especially rural settlement, where recreation is organized in adapted buildings owned by local inhabitants. Tourists come into direct contact with the local population (they assimilate into the local environment). Tourist development of this space is not aggressive and does not significantly change the landscape.

4. Tourist colonization space is a part of the geographical and social space where the character of its use changes because of the process of taking over and organizing tourist objects. As far as the landscape and organization are concerned, the tourist colonization space is usually different from the geographical region in which it appears. In a situation when it strongly develops, it becomes aggressive in relation to the surroundings.

5. Tourist urbanization space is the part of the tourist colonization space which has been altered most, and which becomes the area of permanent habitation of city dwellers.

All the types mentioned in the article constitute the general notion of tourist space, they are not permanent in character and undergo changes both in time and space. The article presents preliminary description of the types of tourist space by defining some of their features (Table I).

Translated by Ewa Mossakowska